

Posudek vedoucího diplomové práce

předložené Evangelické teologické fakultě UK (16. 2. 2021):

Jan LUKÁŠ, *A příšery skákati tam budou:*

Výnos o Babylónu (Izajáš XIII),

Praha 2021, 125 stran.

Studijní program Teologie (N6141), obor Evangelická teologie (6141T007)

1. Popis a charakteristika:

Záměrem této diplomové práce v oboru Evangelická teologie je předložit podrobnou exegetickou analýzu biblického oddílu označovaného jako „výrok proti Babylónu“ (Izajáš 13). Východiskem je detailní rozbor a výklad hebrejského znění (masoretského textu), klíčovou roli přitom hraje jeho komparace se starověkými verzemi (řeckou, latinskou a koptskou). Svůj výklad autor zasazuje do širšího kontextu literární a literárně historické problematiky biblických textů s konkrétním zacílením na knihu Izajášovu.

Z daností textu vyplývá speciální problematika, kterou autor pojednává podrobněji, takže z roviny průběžného výkladu vystupuje v samostatně pojednaných exkurzech (resp. dílčích podkapitolách). Zejména běží o otázky, jak máme rozumět některým termínům a frázím, jež jsou v textových svědčích vyjádřeny značně pluralitně a jejich chápání v tradici je značně sporné (především výrazy „jejich souhvězdí“ v Iz 13,10; koptská varianta „hvězda Hórova“ tamtéž; „onokentauri“ v řeckém a latinském znění Iz 13,22 a „ježci“ v řecké variantě druhé věty téhož verše).

Samostatnou pozornost (vlastní kapitolu) autor věnuje katalogu „příšer“, které jsou ve vv. 21–22 uváděny jako obyvatelé zpusťovaného Babylóna, jenž propadl Božímu soudu. Tento ojedinělý a mimořádně pozoruhodný „bestiář“ vytváří z textově kritického hlediska velmi zvláštní sbírku (ne)tvorů, která je v každé jazykové verzi (hebrejském znění a starověkých překladech) očividně projevem kontextuální inkulturace a dynamického převodu do specifických mýtopoetických tradic příslušné kulturní oblasti. Zejména v této části přináší autorova analýza a výklad řadu vlastních interpretačních postřehů a cenných vyjasnění souvislostí.

Osnova práce a postup odpovídá tématickému zaměření a zvolenému metodickému přístupu. V *první kapitole* (str. 13–23) autor navozuje svou látku, uvádí literární charakteristiku i historický kontext zkoumaného textu v jeho širších literárních souvislostech (zejm. žánru „výroků proti cizím národům“, str. 15nn). Věcné jádro diplomové práce, jež tvoří zejména podrobná analýza jednotlivých textových verzí zkoumaného oddílu (Iz 13), nabízí *druhá kapitola* (str. 24–80). Obsahuje jak detailní analýzu hebrejského textu a jeho podrobně

anotovaný překlad (str. 24–36), tak její komparativní vyhodnocení se starověkými řeckými, latinskými a koptskými textovými svědky (str. 37–45) a soustavný výklad po verších (str. 46–80). Samostatná kapitola věnovaná katalogu „příšer“ – kapitola třetí (str. 81–87) – poskytuje náležitý prostor výkladu specifické problematiky, jejíž povaha si při daném zaměření práce žádá, aby výklad vystoupil nad úroveň průběžného komentáře nebo jen dílčího exkurzu. Svůj celkový nálezný autor shrnuje v stručném *závěru* (str. 88–90). Klade si v něm otázku po intenci oddílu s ohledem na skutečnost, jaký vztah mohla v dané době mít k Babylónu komunita adresátů a tradentů textu, resp. nakolik se „zkáza Babylóna“ v biblické i v širší židovské tradici stala specifickým *typem*, jenž si vytvořil vlastní dějiny působení a byl různými způsoby aplikován.

Zaměření práce i pečlivý postup autora při analýze a komparaci textů názorně dokládají rozsáhlé *přílohy* (str. 96–125), které nabízejí přehledné tabulky s textem Iz 13 v původních jazycích všech pojednávaných verzí a autorův překlad těchto textů, jakož i synoptické souhledy těchto jazykových verzí s textovými a překladatelskými poznámkami.

2. Hodnocení věcné:

Volba tématu, konkrétní výběr textového oddílu a vytčení základního zaměření práce vzešly z autorova vlastního zájmu a iniciativy, což se v tomto případě projevuje na kvalitě práce jednoznačně kladně. Z palety možností, jak výklad náročné látky uchopit, zvolil tu, v níž uplatnil svou nadstandardní jazykovou kompetenci, pečlivost při analýze a komparaci textů i solidní širší vzdělání ve starozákonní biblistice.

Výsledky vlastní analýzy textů podává autor velmi přehledným způsobem. Jeho základem jsou tabulkově prezentované synopse dané verze původního znění a jeho překladu, na okrajích navíc doplněné analytickými poznámkami, nebo synopse nabízející komparaci jazykových verzí textu (viz str. 24–28 a přílohy str. 98nn či str. 37–41). Tento způsob umožňuje názorně prezentovat problémy či variace textu a jeho verzí, detailně vysvětlit konkrétní otázky v navazujícím poznámkovém aparátu a přitom se neztratit v nepřehlednosti jednotlivostí. I ve zhuštěném výkladu subtilních jazykových a textově kritických detailů textu, který autor uvádí v poznámkách *petitem* je tak vždy jasné, kterého znění textu a které perspektivy pojednání se vyjádření týká.

Při práci s texty ve starověkých jazycích (hebrejštině, řečtině, latině a koptštině), jakož i jazycích moderních prokazuje autor velmi dobrou kompetenci. Ta mu umožňuje nejen přesně analyzovat obtížné formulace a rozlišovat jemnější aspekty významů, nýbrž i vyhodnocovat poetické prvky a kreativní užití jazykových prostředků jako např. zvukomalbu či slovní hříčky a využít je k upřesnění svého výkladu (viz např. poznámky k synoptické komparaci v. 22a na str. 45).

Své nálezy i jejich souvislosti a důsledky podává autor věcným a střízlivým způsobem, který odpovídá odbornému textu. Expresivní či provokativní formulace dokáže pro svůj výklad využívat tak, aby dobře posloužily autorovu argumentu v daném kontextu a zůstávaly vzácným kořením (např. str. 49 „Hospodin šikující (mustrující) armádu k boji“ aj.).

Pro svou diplomovou práci autor zpracoval obsáhlý a velmi reprezentativní soubor odborné literatury – od biblických textů v řadě různých verzí, přes antickou literaturu až po odborné texty a studie moderní doby včetně titulů zcela recentních (seznam na str. 91–95). S literaturou autor pracuje přesně, interpretuje či shrnuje autenticky, odlišuje referované postoje od vlastních výkladů a prokazuje schopnost vést kritický rozhovor s citovanými autoritami.

3. K některým dílčím jednotlivostem:

1. Ve svých poznámkách k vlastnímu překladu (str. 28n) a pak i v části výkladu (str. 46n) autor podrobně diskutuje významové fazety termínu $\aleph\aleph$ a na základě jeho užívání v obdobných kontextech se kloní k překladu výrazem „břímě“, nikoli „výrok“. Jakkoli zní v kontextu dnešní češtiny užití termínu „břímě“ v tomto významu neobvykle (jednou z funkcí tohoto termínu je označení specifického žánru promluvy!), je autorova argumentace dostatečně přesvědčivá, aby prokázala svou oprávněnost.
2. Za drobnou terminologickou nepřesnost či neobratnost je možné považovat užívání termínů „hebrejščina“, „řečtina“ a „latina“, tedy výrazů pro *jazyk*, pro označování jazykových *verzí textu*. Autor takto tyto termíny užívá opakovaně, jak v nadpisech (str. 24, 37 aj.), tak v kontextu svého výkladu (např. str. 40: „řečtina zde překládá poněkud volně hebrejštinu a mění slovosled“). V odborném pojednání nejsou takové metonymie vhodným vyjádřením.
3. Zajímavým prvkem je začlenění podkapitoly „Konkordancie podle ČEP a Bible kralické“ (str. 34–36). Tento materiál sumarizované „exegetické tradice“ často nebývá v současných exegetických studiích nijak zvlášť zohledňován a zužitkován, přitom nabízí řadu podnětů k pochopení intertextuálních vazeb v kanonickém kontextu. Způsob autorova zpracování však zůstal jen u evidenci materiálu, který je uveden v přehledných tabulkách. Chybí však jakékoli vyhodnocení či komentář k přínosu tohoto aparátu k výkladu textu či k řešení dále pojednávaných problémů. Podkapitola měla být buď dopracována (ostatně, poslední řádek na str. 36 jako by svědčil o torzovitosti) nebo zařazena do příloh (i tam by však měla obsahovat vyhodnocení shromážděného materiálu a vyjádření o jeho funkci pro celek práce).
4. V řadě pasáží je patrné, že při jejich zpracování autor vnímal jako velkou autoritu komentář Otto Kaisera. Na několika místech jeho text přímo přejímá jako sumář vlastního výkladu (např. str. 18–19 v otázce historického pozadí nebo str. 47n při výkladu konkrétního terminologického problému). Vždy se jedná o citace přiznané a řádně bibliograficky doložené. Platí však současně, že autor dovede být i vůči O. Kaiserovi – jenž je pro recentní bádání nepochybně mimořádně vlivnou autoritou – kritický. Někde jeho výklady dílčím způsobem koriguje (např. str. 19, závěrečná poznámka v citovaném oddíle) nebo s jeho tezemi polemizuje (např. str. 21, závěr 1. odstavce a pozn. 23, nebo str. 49 „spekulativní vysvětlení“).

Ovšem i pro závěrečné vyhodnocení svého výkladu oddílu využívá autor obsáhlý citát shrnující pasáže z Kaisera komentáře (str. 78–79) a k jeho základní tezi přitakává. Zejména v závěrečném shrnutí by bylo na místě uplatnit zřetelnější samostatnost a pro prezentaci souhrnu vlastního výkladu neužívat jen formulace jiného autora, jakkoli věhlasného.
5. V závěrečném odstavci Závěru (str. 90) autor charakterizuje definitivní obrat, k němuž má podle prorockého výroku dojít, jako „radikální prohození pozic“. K jeho ilustraci uvádí evangelijní citáty Mt 5,4 a Lk 6,25. To by ukazovalo na blízkost apokalyptického myšlení a způsobu vyjadřování, což je u prorockých výroků o „dni Hospodinovu“ častěji diskutováno. Ve druhé polovině závěrečného odstavce však autor místo k apokalyptice výklad stáčí do oblasti mudrosloví. Jakkoli to nevyjadřuje explicitě, píše o spolehnutí na skrytý grunt všeho, který svobodně působí v dějinách, o spodních tónech, které k člověku přicházejí z přirozeného světa a jeho dějin... Nezbyvá, než se ptát, do jakého kontextu tedy podle autora ona eschatologická inverze patří a kde nabývá svou funkci.
6. Způsob zpracování koptské verze oddílu, analýzu a interpretaci vyvozenou z koptských variant prověřil pro potřebu tohoto posudku doc. Dr. phil. Wolf Burkhard Oerter z Českého egyptologického ústavu. Jeho vyjádření (částečně formulované německy) je přílohou tohoto dokumentu (celkem 1 strana). Jako specialista doc. Oerter konstatuje, že práce J. Lukáše s koptskými texty je dobrá, v překladech však ne vždy zcela přesná, a připojuje šest poznámek k upřesnění.

3. Hodnocení formálních náležitostí:

Po formální stránce je rukopis zpracován podle daných standardů, a to velmi pečlivým způsobem. Textové chyby či překlepy se v práci vyskytují jen zřídka.

Autor řádně cituje primární zdroje i sekundární literaturu. Její seznam uvádí ve strukturovaném soupisu obvyklým způsobem.

Kontrola antiplagiátorským programem *Theses.cz* vykázala dne 4. 6. 2021 částečnou shodu s jinými třemi texty v databázích, s každým z nich méně než 5%. Dva z těchto zdrojů jsou databáze biblických textů, s nimiž autor pracuje, a třetí zdroj (dokument 1) je textem o vysutých zahradách babylonských. Textové shody s těmito dokumenty zcela jednoznačně nemají povahu plagiátu. Kontrola antiplagiátorským programem *Turnitin* vykázala dne 5. 6. 2021 shodu s řadou textů v textových a bibliografických databázích, v žádném z nich však nepřekračuje 2 % (naprostá většina vykazuje méně než 1 % shody). Vyznačené shody se vesměs týkají citovaných biblických textů a jejich překladů a bibliografických údajů. Z provedených kontrol i z celkového způsobu vypracování diplomové práce, ze zřetelně vlastních formulací autora i z řady konzultací, postupného vytváření a přepracování několika verzí diplomové práce je jednoznačně zřejmé, že text této kvalifikační práce je ryzím autorským dílem Jana Lukáše.

4. Závěr:

Předložená diplomová práce je jak po stránce obsahové, tak z hlediska způsobu vypracování velmi solidní. Autor spolehlivě pracuje se starověkými texty v původních jazycích a dobře ovládá metody analýzy, výkladu a interpretace biblických textů. Zná současný stav bádání o dané problematice, dovede v příslušných kontextech vyložit přístupy, postoje a koncepty starověkých i moderních autorů, komentátorů a interpretů, vůči nimž se dokáže také kriticky vymezit a přesvědčivě přitom argumentovat. Svou diplomovou prací autor zcela přesvědčivě prokázal velmi solidní znalosti a dovednosti ve starozákonní biblistice. Kriticky vytknuté jednotlivosti, které uvádím výše, mají povahu dílčích nedostatků, které obvykle patří ke každé kvalifikační práci a jsou snadno opravitelné či vysvětlitelné při obhajobě.

Práci doporučuji k obhajobě.

Při hodnocení navrhuji vycházet od klasifikačního stupně *velmi dobře* (B), v případě zdařilého výkonu při obhajobě i stupněm *výtečně* (A).

V Praze, dne 6. června 2021

Příloha:

- Poznámky doc. Dr. phil. Wolfa B. Oertera (Český egyptologický ústav) k analýze a překladu koptské verze oddílu Izajáš 13.

- Der koptische Teil ist gut, allerdings in der Übersetzung nicht immer genau.
- # 1 „Vidění **Izajáše**, **které** viděl ... - lies: „Vidění, **které Izajáš** viděl ...“ Der Sinn ist zwar klar, die grammatische Konstruktion aber falsch, Izajáš ist im kopt. Text nicht Genitiv, sondern Subjekt eines Relativsatzes, eingeleitet mit ⲛⲧⲁ-, dem Relativum perfecti.
- # 3 „Obři přicházejí ke **mně** ...“ - lies: „Obři přicházejí k **tobě** ...“
- # 4 „Hospodin **zástupů** ...“ – „**Sabaóth**“ (= zástup, Heerscharen) muss übersetzt werden?
 - „(poručil) národu **bojovníku ozbrojenému** ...“ – der koptische Ausdruck **ⲛⲣⲉⲩⲙⲓⲟⲩⲉ ⲛⲓⲡⲟⲗ** entspricht griech. ὀπλομάχος („Schwerbewaffneter“?); siehe auch Anm. 279: „Nebo také: přikázal národu bojovníku zbraň.“
- # 11 „zničím pohrdlivost **nespravedlivých**“ - im Koptischen steht *anomos* = „gesetzlos“ (eine Zeile darüber ist von den „Gottlosen“ – *asebés* - die Rede).
 - entspricht „snížím“ (ⲧⲁⲟⲩⲃⲓⲟ) hier in dem Kontext, wo von der Geringschätzung der Hochmütigen die Rede ist, dem deutschen „ich demütige, erniedrige“ (= kopt. ⲟⲩⲃⲓⲟ bedeutet „demütigen, erniedrigen“)?
- # 12 „A stane se, totiž že ti, kteří ...“ – die koptische Satzkonstruktion mit nachgestelltem nominalem Subjekt entspricht genau der griechischen Satzkonstruktion (LXX „καὶ ἔσονται οἱ καταλειμμένοι ...“ - „A budou ti, kteří zbyli, ...“, s. 97) und kann wie die tschechische Übersetzung dort wiedergegeben werden als: „A budou ti, kteří zbývají ...“. Dieselbe Konstruktion auch in kopt. # 14: „A budou ti, kteří zbyli/zbývají ...“
- # 15 „Ten, kdo se jim postaví...“ ist grammatisch falsch, es muss heißen „Ten, kdo bude zajat ...“, allerdings scheint mir ein Fehler im koptischen Text vorzuliegen, denn das hier gegebene koptische Objektssuffix 3.pl. **-oy** am Verb **ⲛⲉⲧⲟⲩⲛⲁⲧⲁⲣⲟⲩ** müsste ein Objektssuffix der 3.sg.mask. sein, so dass die m.E. grammatisch richtige Form **ⲛⲉⲧⲟⲩⲛⲁⲧⲁⲣⲟⲩ** lauten müsste, wörtlich „der-so-man-wird-ergreifen-ihn“ = „der, den man ergreifen wird ...“ **ⲧⲁⲣⲟ** bedeutet „aufstellen, festsetzen, ergreifen“ (Westendorf, Koptisches Handwörterbuch, Heidelberg 2000, S. 257 s.v.). Diese Übersetzung korrespondiert dann auch mit LXX # 15: „Kdo bude zajat ...“ (Lukáš, s.98); „For whosoever shall be taken ...“